

УДК 340.11

Melnychuk S.M.

SPECIFICS OF THE INTERPRETIVE FORMS OF LAW-MAKING ACTIVITIES

С.М. Мельничук

*доцент кафедри управління та бізнес-адміністрування
Навчально-наукового інституту післядипломної освіти
та дистанційного навчання Прикарпатського національного
університету ім. В.Стефаника,
кандидат юридичних наук, доцент*

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЙНОЇ ФОРМИ ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Сучасний період розвитку нашої держави в цілому та правової системи зокрема характеризується як перехідний, оскільки відбувається гармонізація всіх сфер державного життя до вимог та стандартів європейської спільноти, змінюються напрями діяльності держави, удосконалюються правові форми їх здійснення. В сфері правової науки здійснюється відхід від усталених методологічних підходів до досліджень категорій та явищ їх взаємозалежностей між собою, змінюється традиційне розуміння права та його співвідношення із законами, державою, іншими юридичними явищами тощо. У зв'язку із зазначеним звичні правові категорії набувають нового бачення, хоча й дискусійного. Розширення понятійного апарату, збагачення науки новими ідеями, категоріями, термінами дозволить більш повно здійснювати функції держави. З огляду на вказане, сучасний розвиток юридичної науки дає достатньо підстав для виокремлення й обґрунтування інтерпретаційної правотворчості в основі якої лежить нормативність як ознака не тільки офіційного тлумачення але й правотворчості.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дискусія з питань офіційного нормативного тлумачення та проблем розмежування правотворчості та правотлумачення має давній початок й досі не вичерпана. Хоча цій темі присвячені праці видатних вітчизняних та зарубіжних вчених, а саме: Л.А. Луць, Б.В. Малишев, Д.М. Михайлович, С.С. Сливка, С.П. Чередниченко та інших, однак у даній області є чимало питань, на які немає чітких відповідей, окремі з

них носять суперечливий характер. До певної міри умовним вважається розмежування правотворчої діяльності та офіційного тлумачення норм права, тому юридична наука досі не виробила однозначної позиції не тільки щодо вказаної проблеми.

Мета статті полягає в узагальненні неоднозначних позицій науковців до досліджуваної категорії, результатом якого виступить її авторське поняття, спробі довести умовність розмежування офіційного тлумачення та правотворчої діяльності.

Основні результати дослідження. На конституційному рівні офіційне тлумачення Конституції та законів України є окремою формою діяльності Суду. Офіційний характер тлумачення, що здійснюється Судом, полягає в тому, що воно надається спеціально уповноваженим, Основним Законом, державним органом, міститься в спеціальному акті Суду і є обов'язковим для всіх суб'єктів права, що зумовлює його нормативну якість. Як результат, тлумачення стає обов'язковою складовою положень юридичних актів, що інтерпретуються [1, с. 32]. Діяльність судів схожа на те, коли декілька авторів пишуть книгу: другий після першого [2, с.229].

Більше того як видається, завдяки офіційній інтерпретації нормативно-правові акти набувають нормативну якість. У теорії права і галузевих юридичних науках часто вживається термін «нормативне тлумачення», що означає синтез понять «тлумачення» та «нормотворчість», виражений у формулі: «офіційне тлумачення закону є продовженням законотворчої діяльності». У XVIII столітті В. Блекстон назвав судові рішення практичними доказами змісту загального права [3, с.45]

Офіційне тлумачення в Україні надається виключно Конституційним Судом України та реалізується шляхом ухвалення рішення після відповідного судового розгляду про тлумачення тієї чи іншої конституційної норми на звернення зазначених у Конституції суб'єктів. Таке тлумачення завжди є нормативним і загальнообов'язковим [4, с.409-410].

Ю. Шемшученко та В. Погорілко на розвиток цього напрямку щодо визнання офіційного тлумачення нормативним вказують на нормативність змісту актів Конституційного Суду України та серед його функцій виділяють і законодавчу (нормотворчу), яка полягає у негативній нормотворчості й тлумаченні [5, с. 54-56]. У зв'язку з цим відома теза, згідно з якою діяльність Конституційного Суду України визначають як «негативну правотворчість» яка «звільняє» систему законодавства від актів, що суперечать Основному Закону держави простежується у працях О.Дудорова, А.О. Селіванова та інших [6; 7, с.49]. «Негативна правотворчість» за змістом є нормативною, з огляду на те, що з моменту ухвалення рішення Конституційним Судом України про неконституційність нормативно-правових актів чи окремих їх частин, що може виявитися в ході здійснення їх офіційного тлумачення, суб'єкти права не можуть застосовувати положення таких правових актів.

Існує судження науковців про те, що нормативним є тлумачення, результати якого поширюються на невизначене коло осіб і випадків, тобто таке тлумачення яке подібно за своїми ознаками до норм права, має загальний характер.

Зокрема Тесленко М.В. стверджує, що нормативне тлумачення – офіційне роз'яснення, яке, як і норма права, має загальну дію, тобто поширюється на невизначене коло осіб і на необмежену кількість випадків, характеризується державною обов'язковістю. Закріплене законодавцем за Конституційним Судом України право давати офіційне тлумачення (частина друга ст.150 Конституції України) має на увазі, що воно вже саме по собі є нормативним, надається незалежним органом державної влади, здобуває юридичну форму і є загальнообов'язковим [8, с.140-142].

Шаповал В. визнає, що офіційне тлумачення відрізняється від інших видів тлумачення правових норм, насамперед, за юридичними наслідками: воно є обов'язковим, і його застосування може бути гарантоване державним примусом [9, с.54].

Підсумовуючи, слід зазначити, що поняття «офіційне тлумачення права» і «правотворчість» стосовно діяльності Конституційного Суду України аніскільки не виключають один одного і можуть в значній мірі перетинатися й набувати спільних ознак. Вони в рівній мірі прийнятні для опису однієї і тієї ж діяльності суду, коли він дає офіційно-владну нормативну інтерпретацію того чи іншого юридичного тексту. Якщо акцентувати увагу на наступному виданні судом інтерпретаційного акту, що представляє собою письмовий документ, що виходить від компетентного державного органу та містить нові положення, обов'язкові до виконання, – то мова йде, безсумнівно, про правотворчість.

Досліджуючи юридичну природу та дію актів Конституційного Суду України, Гергелійник В. визначив, що при визнанні нормативного акту неконституційним, створюється нова норма права, яка відміняє минулу, розповсюджується на невизначене коло випадків, є обов'язковою для всіх суб'єктів правовідносин в Україні та не підлягає оскарженню. Що стосується актів тлумачення Конституції та законів України Конституційного Суду, то єдиної точки зору немає ні в Україні, ні в зарубіжних державах. Одні автори стверджують про загальнонормативність тлумачень нормативного акту, як правило, обґрунтовуючи свою позицію обов'язковістю та загальністю рішень органу конституційної юстиції. Другі автори зазначають, що орган конституційної юстиції не може модифікувати конституційну норму ні при казуальному, ні при нормативному тлумаченні [10].

Якщо закладена в рішенні Конституційного Суду правова позиція тотожна нормі права, то в такому разі офіційне тлумачення виступає особливим видом правотворчої діяльності. З огляду на існування таких правових позицій, у сучасній юридичній літературі простежується тенденція до розширеного розуміння тлумачення норм права, яке наділяється функціями «компенсації технічних неясностей, неточностей, заповнення прогалін правових норм», «правокоригувальною» та «правотворчою» функціями; визнається допустимим і об'єктивно обумовленим так зване «коригувальне» тлумачення правових норм, яке дозволяє змінювати зміст правової норми без зміни тексту закону.

Що стосується «підміни» або відступу від вихідної правової норми, то про це не йдеться, оскільки акт роз'яснення, зрозуміло, не претендує на те, щоб

витіснити або відсунути закон, що тлумачиться. «боротьба за примирення вимог, які конфліктують між собою: вимога стабільності та вимога змін; право повинно бути стабільним, але при цьому не може стояти на місті» [11, с. 1].

Більше того, як стверджує практик Туманов В.А. (Голова КС РФ у відставці) «кожного разу коли йдеться не про елементарні способи тлумачення (наприклад логічний, семантичний), воно, очевидно, не залишає норму у первісному вигляді і може досить істотно модифікувати її. Як кваліфікувати подібні «попнювальні тлумачення» – питання спірне. Проте, коли тлумачення не привносить у розуміння норми нічого нового, то для чого воно потрібне взагалі?» [12, с.67].

Виходячи із зазначеного можна вважати, що в процесі офіційного тлумачення відбувається перетворення, трансформація норм права тобто така діяльність має правотворчий характер, а відтак межі між офіційним тлумаченням правових норм і правотворчістю практично зникають, оскільки є умовними та невизначеними.

Погоджуємося з Гаджієвим Г., що «процес тлумачення норми права завершується фіксацією сукупності суджень у письмовій формі. Результат тлумачення отримує своє втілення у вигляді акта тлумачення правової норми» [13, с.186]. Таким чином, офіційне тлумачення постає у словесній, текстуальній формі – у вигляді акта офіційного тлумачення права – джерела права, нормативного джерела права, яке містить правоположення. Ця категорія в американських енциклопедіях пояснюється як «принцип, який встановлюється судовою справою» [14, с.385]; або як «юридичний принцип, на основі якого ухвалюється судові рішення в конкретній справі» [15, с.239]. Разом з тим, такі дефініції, не розкривають змісту даної категорії.

Однак подекуди науковці вважають, що акти конституційного суду є вторинним джерелом права. В основі такої позиції лежить позитивістська доктрина, яка обмежує правові погляди її носіїв на джерела права лише традиційними нормативно-правовими актами. Разом з тим, несамостійність, вторинність актів судового тлумачення не є аргументом проти визнання їх джерелами права. Не існує такої вимоги до джерел права, як повна самостійність і незалежність; значна частина джерел права носять допоміжний характер, залежать за змістом від інших джерел, що володіють більш високою юридичною силою (наприклад, підзаконні нормативні акти - по відношенню до законів).

Розглядаючи акти суб'єкта офіційного тлумачення з точки зору відповідності їх властивостей з ознаками інших джерел права, а саме позиції нормативності тощо, слід зазначити, що нормативну силу мають як акти офіційного тлумачення, так й його рішення щодо визнання нормативно-правових актів чи їх окремих положень неконституційними, оскільки його функції в ході діяльності по конкретних справах органічно поєднуються з правотлумачною.

Конституційний Суд має право офіційного тлумачення конституційних норм, зазначає Морозова Л.А. Постанови Конституційного Суду мають загальнообов'язкове значення, набувають чинності негайно після їх оголошення і не підлягають скасуванню і оскарженню. Визнання нормативного акта або договору, їх окремих частин, що не відповідають Конституції, тобто неконсти-

туційними, служить підставою для скасування цього акту, а сам акт не підлягає застосуванню судами та іншими державними органами. Тим самим рішення Конституційного Суду служать джерелом права, оскільки виступають підставою для зміни, скасування акта або для прийняття нового акту. Крім того, Конституційний Суд фактично виступає в ролі своєрідного законодавця, оскільки його рішення викликають зміни в законодавстві [16, с.342].

Подібна позиція підтримується й Тихим В. який зазначає, що рішення Конституційного Суду України про неконституційність правових актів скасовують їх і тому мають силу нормативно-правових актів [17, с.106].

Подібна позиція пропонується Вдовіченко С. Л. – акти Конституційного Суду України про скасування законів чи їх окремих положень є самодостатніми актами та вважаються актами нормативного рівня, який має вищу юридичну силу, щодо скасованого нормативно-правового акта, адже приймаються уповноваженим Конституцією України органом та не потребують додаткової деталізації в актах законодавчої чи виконавчої влади. Хоча дехто вважає, що після скасування Конституційним Судом України певного закону чи його положення відновлюється дія актів (їх положень), що були чинними до запровадження скасованого закону (його положення) [18, с.76].

Євграфова Є. акцентує на тому, що рішення Конституційного Суду України про визнання неконституційними законів, інших правових актів є складовою чинного законодавства і в ієрархії передують законам, тобто займають місце після Конституції України, а рішення Конституційного Суду України про офіційне тлумачення законів посідають таке ж місце як і закони [19, с.67-68].

Висновки. За конституційними положеннями рішення Конституційного Суду України є обов'язковими до виконання, остаточними і не можуть бути оскаржені (ст.150). Це дає підстави припускати, що офіційне тлумачення Конституції і законів України є способом конкретизації їх норм а відтак й різновидом правотворчості, оскільки такі рішення мають нормативно-правову природу. Обов'язковість актів офіційного судового тлумачення прямо впливає з чинного законодавства. Крім того, акти судового тлумачення видаються державними органами, наділеними владою (санкціонування); являють собою письмові документи строго певної форми (формальна визначеність); можуть носити загальний характер і поширюватися на невизначене число випадків (нормативність). Таким чином Конституцією України опосередковано передбачено, що акти тлумачення є актами нормативного рівня.

Таким чином акт інтерпретаційної правотворчості – це офіційний, письмовий, формально-визначений документ прийнятий компетентним органом за встановленою процедурою, що містить владне веління, має неперсоніфікований характер і розрахований на неодноразове застосування.

Детальний аналіз юридичних джерел сприяв розумінню під офіційним тлумаченням різновид правотворчої діяльності. Ознакою нормативного тлумачення є загальний характер і можливість його неодноразового застосування в юридичній практиці та поширення на численне коло суб'єктів, учасників певних суспільних відносин.

Інтерпретаційна форма правотворчої діяльності – нормативно визначений перебіг правової діяльності Конституційного Суду України правова діяльність повноважного суб'єкта шляхом перетворення, призупинення дії і скасування правових норм в чіткій процесуально-процедурній формі об'єктивованій у формі нормативного акта з метою регулювання суспільних відносин, ефективного здійснення функцій держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Тацій В.* Правозахисний напрям інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України / В.Тацій // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С.32-41.
2. *Dworkin R.* Law's Empire. – Cambridge : Harvard University Press, 1986. – 611 p.
3. *Lllevellin K.N.* The Case law system in America / K.N. Lllevellin // Columbia law review. – 1988. – Vol. 88. – № 5.
4. *Погорілко В.Ф.* Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика (Нормативні документи та коментарі): [монографія] / В.Ф.Погорілко. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України: А.С.К., 2003. – 652 с.
5. *Шемшученко Ю.* Проблеми функцій Конституційного Суду України / Ю. Шемшученко, В. Погорілко // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 2. – С. 54-56.
6. *Дудоров О.* Про заміну смертної кари довічним позбавленням волі [Текст] / О.Дудоров, А. Данилевський // Вісник прокуратури. – 2011. – № 6. – С. 72-79 .
7. *Селіванов А.О.* Питання теорії конституційного правосуддя в Україні: актуальні питання сучасного розвитку конституційного правосуддя: [моногр.] / А.О. Селіванов, А.А. Стрижак. – К. : Логос, 2010. – 276с.
8. *Тесленко М.В.* Судебний конституційний контроль в Україні: [монографія] / М.В.Тесленко. – К. : Ін-т государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, 2001. – 344 с.
9. *Шаповал В.* Офіційне тлумачення як функція Конституційного Суду України (проблеми теорії) / В. Шаповал // Вісник Конституційного Суду України. – 1999. – № 3. – С. 52-57.
10. *Гергелійник В.О.* Правові проблеми становлення та функціонування конституційної юстиції України [Текст]: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / В.О.Гергелійник; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 1999. – 203с.
11. *Pound R.* Interpretations of Legal History (1923). – 221 p.
12. Интервью Председателя Конституционного Суда РФ, профессора, доктора юридических наук В.А.Туманова / Государство и право. – 1995. – №9. – С.67
13. *Гаджиев Г.* Проблемы толкования Конституции и законов Конституционным Судом / Гаджиев Г. – М.: Юрист, 2001. – 252 с.
14. *Barron's Law Dictionary.* – Nauppauge, New York, 1984. – 640 p.
15. *West's Encyclopedia of American Law.* – Detroit, 2005. – 478 p.
16. Теория государства и права : учебник / Л. А. Морозова. – 4-е изд., перераб. и доп. – Москва : Эксмо, 2010. – 510 с.
17. *Тихий В.* Правова природа Конституційного Суду України, його повноваження, рішення та висновки / В. Тихий // Право України. – 2012. – № 1-2. – С. 97-110.
18. *Вдовіченко С.Л.* Відновлення дії попередньої редакції нормативно-правового акта внаслідок визнання Конституційним Судом України внесених до нього змін

неконституційними / С.Л. Вдовіченко // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 2. – С. 73-82.

19. Євграфова Є. Акти Конституційного Суду України в системі національного законодавства / Є. Євграфова // Право України. – 2001. – № 10. – С. 66-68.

Мельничук С.М. Особливості інтерпретаційної форми правотворчої діяльності

Стаття присвячена інтерпретаційній формі правотворчої діяльності. У статті розглянуто погляди науковців на існуюче розмежування правотворчої діяльності та офіційного тлумачення Конституції та законів України. Виокремлено основні ознаки досліджуваних категорій, які нівелюють межі між ними, роблять їх умовними. Результатом інтерпретаційної форми правотворчої діяльності виступає інтерпретаційний акт – джерело права. Правова позиція, що закладена в цих актах має зміст юридичної норми. Подано авторське визначення понять «інтерпретаційний акт», «інтерпретаційна форма правотворчої діяльності».

Ключові слова: офіційне тлумачення, норма права, нормативний акт, нормативність, інтерпретаційна форма правотворчої діяльності, правотворчість, інтерпретаційний акт, Конституційний Суд України.

Мельничук С.М. Особенности интерпретационной формы правотворческой деятельности

Статья посвящена интерпретационной форме правотворческой деятельности. В статье рассмотрены взгляды ученых на существующее разграничение правотворческой деятельности и официального толкования Конституции и законов Украины. Выделены основные признаки исследуемых категорий, которые нивелируют границы между ними, делают их условными. Результатом интерпретационной формы правотворческой деятельности выступает интерпретационный акт - источник права. Правовая позиция, заложенная в этих актах имеет смысл юридической нормы. Представлено авторское определение понятий «интерпретационный акт», «интерпретационная форма правотворческой деятельности».

Ключевые слова: официальное толкование, норма права, нормативный акт, нормативность, интерпретационная форма правотворческой деятельности, правотворчество, интерпретационный акт, Конституционный Суд Украины.

Melnychuk S.M. Specifics of the interpretive forms of law-making activities

The article is devoted interpretive form of law-making. We consider the views of scientists on existing delimitation legislative activities and official interpretation of the Constitution and laws of Ukraine. Thesis there is determined basic features of the studied categories which negate the boundaries between them, make them conditional. The result of interpretative forms of law-making acts interpretative act – a source of law. The legal position is that implicit in these acts makes sense legal standards. In the article posted author's definition of "interpretative act", "interpretive form of law-making."

Keywords: official interpretation, the rule of law, regulation, normative, interpretive form of law-making, law-making, interpretative act of the Constitutional Court of Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.09.2015.